ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 2, številka 1, junij 1998 · ISSN 1408-2969

RAZPRAVE

Friderik Klampfer

Pojem in teorije motiva(cije) za ravnanje

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Friderik Klampfer, »Pojem in teorije motiva(cije) za ravnanje«, *Analiza: časopis za kritično misel* 2, št. 1 (1998): 22–42.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Friderik Klampfer
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

POJEM IN TEORIJE MOTIVA(CIJE) ZA RAVNANJE[1]

Pojem motiva(cije) je stalnica v razmišljanju o človeškem ravnanju, pa tudi nepogrešljiv element njegovega vrednotenja. Ko si poskušamo pojasniti nerazumljivo ravnanje drugih, kadar smo presenečeni nad lastnim ravnanjem v določenih okoliščinah, ko skušamo zaradi načrtovanja lastnega ravnanja predvideti nadaljnje korake drugih ljudi, ko presojamo o razumnosti ali nerazumnosti njihovega ali svojega lastnega ravnanja, ko iščemo odgovor na vprašanje, ali si zanj zaslužijo/-mo pohvalo ali grajo, kadar na podlagi njihovega (manifestnega) ravnanja sklepamo o njihovem (prikritem) značaju ... v vseh teh in številnih drugih primerih pripisujemo sebi in drugim tak ali drugačen motiv za ravnanje. Kljub tako osrednji vlogi v našem razmišljanju in vrednotenju pa pojem motiva(cije) še zdaleč ni neproblematičen. Ravno narobe, nesoglasja glede prave narave ali značaja motivacije in njenega mesta v popolni sliki človeške psihologije (tj. na stičišču mentalnega in telesnega) so vir cele vrste težavnih filozofskih problemov: od vprašanj v zvezi z ontologijo človeških dejanj in morebitno ključno vlogo motivov pri njihovi individuaciji, preko filozofsko-psiholoških vprašanj o pravi naravi motivacijskih stanj in njihovi vlogi v pojasnitvi (ali tolmačenju) dejanj, nadalje o zmožnosti razuma, da uravnava in usmerja naše ravnanje, do moralno-psiholoških in moralno-etičnih vprašanj o naravi moralne motivacije in vlogi motiva v moralni presoji človeških dejanj in značajev. Na-

[1] Pričujoči članek je del poglavja doktorske disertacije na temo *Motivacija in razlogi za moralno ravnanje*, ki nastaja v okviru programa mladih raziskovalcev in s finančno podporo Ministrstva za znanost. Prof. Nenadu Miščeviću se zahvaljujem za številne nadvse koristne pripombe in nasvete pri pisanju tega besedila.

men pričujočega besedila je ugotoviti, ali in kaj lahko z dognanji empiričnih znanosti podprta filozofska analiza prispeva k razjasnitvi nejasnosti, ki obkrožajo rabo tega pojma in onemogočajo jasno razmišljanje o tem in z njim povezanih fenomenih.
Ključne besede: motiv(acija) za ravnanje, volja, namera, cilj, razlog, vzrok, dejanje, motivacijska pojasnitev, zdravorazumski in znanstveni pojem (pojmovanje) motiva(cije).

1. Človeško ravnanje - njegova pojasnitev in upravičenje

V *Prevzetnosti in pristranosti*, romanu angleške pisateljice Jane Austen, smo priča naslednjemu pogovoru med glavno junakinjo Elizabeth in častnikom gospodom Wickhamom o odsotni tretji osebi, mladem gospodu Darcyju. Odlomek opisuje, kako se mešani občutki, s kakršnimi je Elizabeth že v preteklosti navdajalo prevzetno obnašanje slednjega, ob sicer izmišljenih Wickhamovih obtožbah razvijejo v neprikrito ogorčenje in odpor.

"Da - pokojni gospod Darcy mi je v oporoki določil najboljšo prebendo v svojem območju. Bil je moj boter in izredno navezan name. Ne morem pravično popisati njegove prijaznosti. Nameraval je velikodušno poskrbeti zame in mislil je, da je to storil; ko pa bi bil moral prebendo dobiti, so jo oddali drugemu."
"Sveta nebesa!" je vzkliknila Elizabeth; "kako pa je bilo to mogoče? - Kako so mogli prezreti njegovo voljo? - Zakaj se niste zatekli po pravniško pomoč?"
"Volilo je bilo določeno z ravno dovolj ohlapnimi izrazi, da na pomoč zakona sploh nisem mogel upati. Poštenjak ne bi bil mogel podvomiti o namenu, gospod Darcy pa je izvolil podvomiti o njem - ali ga imeti samo za pogojno priporočilo in potem trditi, da sem si zapravil vse pravice do njega s svojo objestnostjo, zaletavostjo - skratka z vsem ali z ničimer. Gotovo je le to, da se je prebenda izpraznila pred dvema letoma, ko sem bil ravno dovolj star, da bi jo bil lahko prevzel, vendar jo je dobil nekdo drug; in prav tako gotovo se ne morem obtožiti, da bi bil v resnici storil kaj takega, s čimer bi bil zaslužil, da jo zgubim. Vročeglav in nepreviden sem, pa sem mu mogoče kdaj preveč odkrito povedal v obraz, kaj si mislim o njem. Česa hujšega se ne morem spomniti. Drži pa, da sva zelo različna človeka in da me sovraži."
"To je prav nezaslišano! - Zasluži, da bi ga javno osramotili."
...
"Toda kakšen nagib," je dejala po premolku, "ga je mogel voditi? Kaj ga je moglo spodbosti k tako brezsrčnemu ravnanju?"
"Močan, nepopustljiv odpor do mene - odpor, ki si zanj ne morem kaj, da ga v neki meri ne bi pripisoval ljubosumnosti. Če bi me bil pokojni gospod Darcy imel manj rad, bi me morda njegov sin bolje prenašal: toda očetova nenavadna navezanost name ga je jezila, kakor se mi zdi, že v zelo zgodnji mladosti. Ni tako kaljen, da bi trpel

takšno tekmo, v kakršni sva se znašla - takšno prednost, kakršne sem bil dostikrat deležen."
"Nisem si mislila, da je gospod Darcy tako hudoben - čeprav ga nikoli nisem marala, nisem imela o njem tako zelo slabega mnenja. Zdelo se mi je, da zaničuje ljudi na splošno, nisem ga pa sumničila, da se poniža k tako nizkotnemu maščevanju, k taki krivici, k taki nečloveškosti, kakršna je ta!"
Po nekaj minutah zamišljenosti pa je nadaljevala: "Sicer pa se spominjam, da se je v Netherfieldu nekega dne bahal, kako nespravljiv je, če se mu kaj zameri, in kako nepopustljivo naravo ima. Njegova čud mora biti grozna."
"V pogovoru o tej zadevi si ne morem zaupati," je odvrnil Wickham, "le stežka bi mu mogel biti pravičen."
Elizabeth se je spet globoko zamislila in čez nekaj časa vzkliknila: "Takole ravnati s krščencem, s prijateljem, z ljubljencem svojega očeta! ... In še s človekom, ki mu je najbrž od otroških let bil tovariš, kar se le da tesno povezan z njim, kakor ste menda rekli!"
"Rodila sva se v isti župniji, na ozemlju istega parka; skupaj sva preživljala večji del mladosti, stanovala sva v isti hiši, se enako kratkočasila, bila deležna enake starševske skrbi ... Moj oče je opustil vse, da je služil pokojnemu gospodu Darcyju ... Gospod Darcy je dostikrat priznal, da je njegov dolg marljivemu nadzorništvu mojega očeta velikanski, in ko je sam gospod Darcy mojemu očetu tik pred njegovo smrtjo sam od sebe obljubil, da bo poskrbel zame, sem prepričan, da se je čutil dolžnega to storiti prav toliko iz hvaležnosti njemu kakor iz naklonjenosti meni."
"Kako presenetljivo!" je vzkliknila Elizabeth. "Kako grdo! - Čudim se, da tisti gospod Darcy že iz ponosa ni pošteno ravnal z vami! - Če ga že ni vodil kak boljši nagib, bi moral biti vsaj preponosen, da bi bil nepošten - kajti temu moram reči nepoštenost!"
"Res je presenetljivo," je odgovoril Wickham, "kajti skoraj vsa njegova dejanja je mogoče pripisati pretiranemu ponosu; prevzetnost mu je že dostikrat bila najboljša prijateljica. Bolj od katerega koli drugega čustva ga je približala kreposti. Toda nihče med nami ni dosleden, in njegovo vedenje do mene so vodila celo močnejša gibala od prevzetnosti."
"Ali mu je tako priskutna prevzetnost, kakršna je njegova, res mogla kdaj storiti kaj dobrega?"
"Je. Dostikrat ga je vodila k velikodušnosti in radodarnosti - k neomejenemu razdajanju denarja, k bahaški gostoljubnosti, k pomoči najemnikom in k podpiranju revežev. To sta storila družinska prevzetnost in sinovski ponos - kajti zelo je ponosen na tisto, kar je bil njegov oče. Ne zbujati vtisa, da sramotiš svoje domače, da so se v tebi izrodile priljubljene lastnosti ali da zmanjšuješ vplivnost pemberleyske hiše, to je močan nagib. Pa tudi bratovski ponos premore, in ker mu dodaja še ščepec bratovske ljubezni, je zelo prijazen in skrben varuh svoje sestre in slišali boste, da vsepovsod velja za nadvse ustrežljivega in dobrega brata."

Ta malce daljši odlomek je pravi biser zdravorazumske psihologije in morale na delu. V prizadevanju, da bi obnovila in osvetlila preteklo dogajanje, sogovorca

opisujeta in vrednotita dejanja posameznih akterjev in jih pri tem postavljata v neposredno zvezo z najraznovrstnejšimi psihološkimi stanji, katera jim pripisujeta - s trenutnimi prepričanji, željami, namerami, voljo, čustvi in občutji, pa tudi z bolj trajnimi značajskimi potezami: gospod Darcy starejši ima mladega Wickhama *rad*, je *navezan* nanj, mu je *naklonjen*, je *hvaležen* njegovemu očetu in se mu *čuti dolžnega* - zaradi navezanosti na mladega in iz hvaležnosti do starega Wickhama *namerava poskrbeti* za prvega, *obljubi* njegovemu očetu, da bo to storil, mu v oporoki *določi* najboljšo prebendo ...; mladi Darcy *čuti odpor* do Wickhama, zaradi nenavadne očetove navezanosti nanj je *ljubosumen* in ga ta *jezi*, *zaničuje* ljudi, je *nespravljive narave* in *zamerljiv*, *prevzeten* in *ponosen*, pogosto *velikodušen*, *radodaren* in *gostoljuben* (ponavadi žal iz napačnega *nagiba* - prevzetnosti), do svoje sestre pa zna biti tudi *prijazen* in *ustrežljiv* - iz sovraštva do mladega tovariša *podvomi* o očetovi jasno izraženi poslednji volji, se Wickhamu *maščuje* z odvzemom zapisane prebende, iz prevzetnosti neomejeno *razdaja* denar, *pomaga* najemnikom in *podpira* reveže, iz (družinskega) ponosa *poskuša prikriti*, kako so se v njem izrodile priljubljene lastnosti itn. Na opisno plat zgodbe se navezuje vrednotenje okoliščin, zlasti pa dejanj in značajev posameznih akterjev. To poteka bodisi v eksplicitno moralnih tonih (Wickhamu je težko biti *pravičen* v sodbi o mladem Darcyju, zapravil je vse *pravice* do prebende, ne *zasluži* si, da jo izgubi, medtem ko si Darcy, nasprotno, *zasluži* javno osramotitev, stari Darcy je *dolžnik* Wickhamovemu očetu, mladi Darcy *bi moral* biti preponosen za nepošteno ravnanje itd.) ali pa s pomočjo t.i. "obilnih" [*thick*] pojmov:[2] stari Darcy je nameraval *velikodušno* poskrbeti za svojega mladega varovanca, slednji naj bi si prebendo zapravil z očitano mu *objestnostjo* in *zaletavostjo*, medtem ko je bilo ravnanje mladega Darcyja do njega *nezaslišano*, *brezsrčno*, *nizkotno*, *nepošteno*, *krivično* in *nečloveško*, njegova prevzetnost *priskutna*, njegova čud pa *grozna* in značaj *hudoben*, kljub temu da velja med ljudmi za *ustrežljivega* in *dobrega* brata.

Dve stvari sta še posebej vredni pozornosti v navedenem odlomku: prvič, skupna predpostavka obeh sogovornikov, da se opazljivo obnašanje akterjev, ki so predmet pogovora, odvija na karseda pestrem psihološkem ozadju, da skratka občutja in čustva (navezanost, skrb, hvaležnost, odpor, jeza, ljubosumje, sovraštvo, zaničevanje), pa tudi bolj trajne značajske in osebnostne poteze akterjev (vročeglavost, neprevidnost, nespravljivost, zamerljivost, prevzetnost, ponos) bistveno določajo njihovo ravnanje, natančneje, da so *gibalo* tega ravnanja (nagib ali motiv zanj), da ga "spodbujajo" oz. da "vodijo do njega"; in drugič, da igrajo pripisi psiholoških stanj in lastnosti posameznim akterjem bistveno vlogo ne le pri pojasnitvi njihovega včasih nepričakovanega in nedoumljivega ravnanja, ampak tudi pri

[2] Obilni [*thick*] pojmi so pojmi, katerih vsebine oz. pomena ni mogoče izčrpati z navedbo pravil njihove rabe, ker je v njih deskriptivna komponenta neločljivo povezana z vrednostno ali preskriptivno. Primer: pojmu oz. izrazu "pogumen" poleg deskriptivnega pomena - ki ga določajo pravila rabe tega izraza v dani jezikovni skupnosti (za nekoga bomo rekli, da je pogumen, če je neustrašen v boju s sovražnikom, če mu ni mar za nevarnost, če ne misli na lastno varnost, če se brez obotavljanja zapodi v gorečo hišo, da bi rešil ponesrečenca ali skoči v deročo reko, da bi rešil utapljajočega ...) - bistveno pripada (v smislu, da je zanj konstitutiven) še ustrezen preskriptivni ali evaluativni pomen (reči, da je nekdo pogumen oz. da je ravnal pogumno, pomeni pohvaliti, pozitivno oceniti njegov značaj oz. ravnanje).

njegovi moralni oceni oz. upravičenju - pod pretvezo in s sprenevedanjem poteptati očetovo poslednjo voljo je samo po sebi "brezsrčno", "nezaslišano" in "vredno javne osramotitve", ker pa sta mladega Darcyja pri tem vodila odpor in sovraštvo, ljubosumje, jeza in maščevalnost, je njegovo ravnanje poleg tega še "nizkotno" in "nečloveško", njegov značaj "hudoben" in njegova čud "grozna".

Vrednost odlomka je torej - poleg estetskega užitka, ki nam ga nudi prebiranje - v tem, da nas obogati s spoznanjem o naslednjih bolj ali manj eksplicitnih idejah zdravorazumske psihologije in morale:

(i) ljudem se stvari ne (le) dogajajo, ampak jih (tudi) sami počnejo;

(ii) to, kar ljudje počnejo (njihovo opazljivo ravnanje), ima svoje "vzroke" (v nekem pomenu te besede) v tem, da mislijo, si želijo (zase in za druge) in čutijo (do sebe in drugih) različne stvari in da so takšne ali drugačne narave ali značaja - velik del človeškega ravnanja je motiviran;

(iii) najkrajša pot do odgovora na vprašanje, zakaj ljudje ravnajo tako, kot ravnajo, vodi zato preko resničnega spoznanja o gibalih njihovega ravnanja, tj. o njihovih nagibih ali motivih;

(iv) moralna vrednost dejanj, motivov in značajev je tesno povezana z njihovo naravo;

(v) nagibi, iz katerih je akter ravnal tako, kot je ravnal, lahko (vsaj včasih) v večji ali manjši meri vplivajo na moralno vrednost njegovega ravnanja (dejstvo, da ga k sicer pohvalni velikodušnosti in radodarnosti v ravnanju z najemniki in reveži vodita prevzetnost in bahavost, pusti moralni madež ne le na Darcyjevem značaju, ampak tudi na ravnanju samem);[3]

(vi) poznavanje akterjevih nagibov ali motivov je zato podobno kot za razumevanje ravnanja nepogrešljivo tudi za njegovo moralno presojo (za ugotovitev o tem, ali je ravnanje hvalevredno ali vredno graje, dopustno ali nedopustno, obvezno ali poljubno).

Navedeni odlomek pa nam ne priskrbi le prve, grobe ideje motiva ali nagiba za ravnanje ter njegove vloge v pojasnitvi in (moralnem) vrednotenju človeškega ravnanja. Ob predstavitvi dveh najpogostejših kontekstov, v katerih si običajno zastavljamo vprašanje o motivu - kadar poskušamo pojasniti ali razumeti ravnanje, ki je za nas na nek način nedoumljivo, presenetljivo ali nepričakovano v smislu, da ga nikakor ne moremo pripisati akterju glede na to, kar vemo (ali mislimo, da vemo) o njem oz. njegovem značaju (sem sodijo tudi poskusi, da bi predvideli,

[3] Na tem mestu je morda še preuranjeno sklepati o tem, ali je del zdravorazumske morale tudi natančnejša trditev o načinu, kako motivi vplivajo na moralno vrednost dejanj (oz. kako sodbe o motivih prispevajo h končni moralni sodbi o dejanju), a zdi se, da so v skladu s tako koncepcijo morale motivi sami (ne morda vsi, zato pa vsaj nekateri) intrinzično dobri oz. slabi. Če to drži, pa je plavzibilnost take koncepcije morale v tej točki odvisna od (vsaj za nekatere avtorje) problematične domneve, da so motivi za dejanje (podobno kot njegove najbližje posledice) sestavni del dejanja samega - ker je pač najbolj plavzibilna razlaga za razliko v moralnih vrednostih istovetnih dejanj, ki so bila storjena iz različnih motivov, ta, da se je celotna moralna vrednost dejanj povečala ali zmanjšala za intrinzično moralno vrednost motivov, iz katerih so bila storjena. Več o tej in alternativnih rešitvah Sverdlik (1996).

kako bo ravnal v prihodnosti) ter ob moralnem ocenjevanju/presoji akterjevega ravnanja in/ali značaja[4] -, nam postreže še s prvo, približno definicijo izraza "motiv", kakor ga uporabljamo v vsakdanji govorici - "motiv je tisto, kar akterja navede, napelje ali spodbudi [*induces*, *leads*] k temu, da ravna tako, kot ravna".[5] Vprašanje, s katerim se začenja filozofski del naloge in kjer zapuščamo prijetno družbo leposlovja in vsakdanje modrosti, je: Ali lahko temu izrazu (pojmu) pritaknemo nek bolj specifičen in s tem bolj filozofsko in znanstveno uporaben pomen (vsebino)?

2. Pojem motiva(cije) za ravnanje

V delu filozofije, ki se ukvarja z analizo človeškega ravnanja, tako imenovani filozofiji dejanj, ni širšega soglasja o tem, po čem sploh poizvedujemo, kadar se sprašujemo o akterjevih motivih. Strinjamo se lahko, da ima spraševanje po nekogaršnjem motivu za ravnanje obliko: "Zakaj je nekdo (akter) ravnal tako, kot je ravnal?" (Ali v prvi osebi: "Zakaj sem (jaz sam) ravnal tako, kot sem ravnal?")[6] toda tako vprašanje je vse preveč nedoločno in ohlapno, da bi si lahko kakor koli pomagali z njim.[7] Omenjeno vprašanje in zgoraj navedena definicija zdravorazumskega pojma motiva(cije) navajata k misli, da je pojem motiva(cije) tesno povezan z drugimi sorodnimi pojmi, kot so pojem namere/namena, pojem cilja ali smotra, pojem razloga in pojem vzroka za ravnanje. Od zadovoljive analize pojma motiva bi zato upravičeno pričakovali, da bo ta pojem razmejila od drugih, od njega težko ločljivih pojmov. V obsežni literaturi na to temo pa take prepričljive analize žal ne najdemo. Onkraj soglasja o tem, da mora biti motiv zaradi narave svoje vezi z ravnanjem (zato ker ga spodbuja, napeljuje k njemu, privede do njega itd.) nekaj, kar je časovno pred ravnanjem samim, lahko iz nje izluščimo le kup nadvse kontroverznih stališč. Tako najdemo filozofe, ki trdijo, da je motiv za rav-

[4] Pri oceni akterjevega značaja se zdi, da je ob podmeni, da so motivi intrinzično dobri ali slabi (in posledično boljši ali slabši), na delu še naslednje načelo: prispevek moralne sodbe o motivu za ravnanje k moralni sodbi o akterjevem značaju je tem večji, za kolikor trajnejšo značajsko potezo gre. Če se bo, denimo, izkazalo, da je akter storil neko moralno sporno dejanje v navalu jeze ali zaradi nenadne neustavljive želje, bo moralna obsodba njegovega značaja verjetno milejša (brzdanje čustev ali stanovitnost v ravnanju je lahko moralno pohvalna značajska poteza oz. vrlina, ni pa to nujno) kot pa v primeru, ko je - kot odsotni junak v navedenem odlomku, gospodič Darcy - tako ravnal iz sovraštva, ki ga je zanetilo ljubosumje.

[5] Skoraj do črke enako definirata pojem motiva *Oxford English Dictionary* in *The Oxford Dictionary of Modern English*. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* je bolj natančen, a hkrati tudi bolj zaletav: motiv je "to, kar povzroča kako dejanje, ravnanje". Težava je v tem, da nas taka definicija v povezavi s prevladujočim pojmovanjem vzročnosti, po katerem so členi vzročnega odnosa dogodki, zavezuje bodisi k substantivni tezi, da so glavni kandidati za vlogo motivov: želje, prepričanja, občutja, čustva, značajske poteze, dogodki v duhu (mentalne ali nevrofiziološke narave) in ne stanja duha (kar je vsaj za značajske poteze precej neverjetno), ali pa k temu, da vsaj nekatere izmed njih iz kroga kandidatov za vlogo motivov za ravnanje izključimo.

[6] Tako vprašanje je seveda smiselno le tedaj, če sprejemamo možnost, da so nam lahko naši lastni motivi prikriti. Zaradi prostorskih omejitev se v tem članku z vprašanjem, kakšne bi morale biti epistemološke implikacije teorije motivacije in pa njene implikacije za fenomenološko plat motivacijskih stanj, da bi bila taka teorija plavzibilna, ne bomo več ukvarjali.

[7] Kot opozarja Urmson (1968: 153), zaobsega omenjeno vprašanje celo vrsto bolj specifičnih vprašanj: vprašanje o smislu/smotru/cilju dejanja (*What was the point of doing x?*), o razlogih za dejanje (*What was her reason for doing x?*), pa tudi o stvareh (želji, strahu in drugih čustvih), ki so akterja napeljale k dejanju (*What led her to do x?*), ga pripravile do tega, da je nekaj storil (*What made her do x?*), ali ga obsedle, da je tako ravnal (*What possessed her to do x?*). Tudi po Davidsonu (1963) sodijo med stvari, katerih omemba nam (lahko) priskrbi odgovor na vprašanje, zakaj je nekdo ravnal tako, kot je, zelo raznovrstna stanja - od čustev in občutij preko razpoloženj, motivov in strasti do hrepenenj [*hungers*].

nanje istoveten z oz. da je zgolj ena od vrst razlogov za ravnanje (Davidson (1963), Brink (1989), Dretske (1989), Smith (1994)),[8] pa tudi take, ki to zanikajo, dokazujoč, da se motivi bistveno razlikujejo od razlogov za ravnanje in da je razlika v tem, da je za imetje motiva želja nujna, za imetje oz. obstoj razloga za ravnanje pa ne (Foot (1978), Grice (1978)). Podobnemu razhajanju smo priča ob vprašanju o odnosu med motivi in namerami/nameni. Medtem ko jih eni istovetijo, opirajoč se na dejstvo, da so pravila jezikovne rabe pri obeh izrazih zelo podobna (tako kot o plemenitih in nizkotnih motivih govorimo tudi o plemenitih in nizkotnih namenih), vztrajajo drugi pri razlikovanju med njimi, češ da je naš namen tisto, kar smo izbrali ali k čemur stremimo, motiv pa to, zaradi česar smo to izbrali oz. k temu stremimo (namera, da storimo *x*, je stanje odločenosti v zvezi z izvršitvijo dejanja *x*, medtem ko je motiv vzrok ali eden od vzrokov za tako stanje). Nič bolje ni z vprašanjem, ali so motivi vzroki za ravnanje ali ne oz. z vprašanjem, ali so pojasnitve akterjevega ravnanja s pomočjo motiva kavzalne pojasnitve ali ne. Tudi tukaj najdemo dva tabora, na eni strani avtorje, ki opozarjajo na podobnost med zdravorazumskimi pojasnitvami človeškega ravnanja tipa "Ukradel je jabolko, zato ker je bil lačen" in kavzalnimi (deterministočnimi ali probabilističnimi) pojasnitvami v naravoslovnih znanostih (Davidson (1963), Brandt & Kim (1963), Mele (1995)), na drugi pa one, ki dokazujejo, da izraz "*x*, zato ker *y*" v tovrstnih pojasnitvah ne označuje iste vrste relacije kot v pojasnitvah v naravoslovju ter da gre v pojasnitvah človeškega ravnanja s pomočjo motivov oz. razlogov prej za posebno vrsto razumevanja oz. osmišljevanja posameznikovega ravnanja kot pa za trdo kavzalno pojasnitev po vzoru naravoslovnih znanosti (Anscombe (1968), Kenny (1968), Melden (1968), Tanney (1995)).[9] Posebnost razprave o odnosu med motivi in vzroki v primerjavi z drugimi zgoraj navedenimi razpravami je dokaj številna skupina avtorjev (Brandt & Kim (1963), Urmson (1968)), ki zaradi prislovične ohlapnosti pojma vzroka dvomijo, da bi bilo sploh mogoče najti smiseln odgovor na vprašanje: "Ali so motivi vzroki za ravnanje ali ne?"[10] Ali naj se spričo očitne ohlapnosti zdravorazumskega pojma motiva njihovi skepsi pridružimo tudi pri ostalih vprašanjih in sploh opustimo sleherni poskus njegove analize, se pravi sleherni poskus, da bi navedli nujne in zadostne pogoje za imetje motiva oz. motivacijo za ravnanje?

[8] Davidson navaja motiv skupaj s čustvi, občutji, razpoloženji, strastmi kot stvar, katere omemba lahko odgovori na vprašanje, zakaj je nekdo nekaj storil. Kadar omemba motiva racionalizira (tj. hkrati pojasni in upraviči, vsaj z vidika akterja samega) akterjevo ravnanje, pravi Davidson, takrat je motiv istoveten s primarnim razlogom za ravnanje (tj. s kombinacijo akterjeve pozitivne naravnanosti in ustreznega prepričanja). Brink in Smith pa govorita kar o pojasnjevalnih ali motivirajočih razlogih in označujeta s tem izrazom tista dejanska psihološka stanja akterja (v prvi vrsti želje in prepričanja), ki zmorejo pojasniti njegovo ravnanje (Smith (1994: 96), Brink (1989: ???)).

[9] Članstvo v tem taboru je zelo raznorodno. Zajema tako tiste, ki zanikajo, da bi bila človeška dejanja sploh povzročena (in zato zavračajo misel, da bi bile pojasnitve le-teh v izrazih motivov ali razlogov kavzalne pojasnitve), kot one, ki idejo o povzročenosti človeških dejanj sicer sprejemajo, zanikajo pa, da bi bili lahko motivi vzroki zanje. Več o slabostih posameznih opcij v Mele (1995).

[10] Po skeptikovem mnenju smo postavljeni pred naslednjo dilemo: če sprejmemo zdravorazumska pojma vzroka in motiva, bomo prisiljeni ugotoviti, da sta vse preveč ohlapna, da bi nam priskrbela jasen odgovor na izhodiščno vprašanje. Temu se sicer lahko izognemo tako, da se opremo na ustrezna strokovna pojma vzroka in motiva, toda vsaka taka izbira se zdi prejkone arbitrarna - zakaj bi zdravorazumska pojma vzroka in motiva sploh nadomeščali s strokovnimi pojmi oz. če to že počnemo, zakaj bi ju nadomestili prav z določenimi in ne morda s kakšnimi drugimi?

Preden se dokončno predamo malodušju ali pa vsaj sklenemo, da je izhodiščno vprašanje "Kaj je motiv(acija)?" (oz. kar se zdi temu ekvivalentno, "Kdaj bomo za nekoga rekli, da ima motiv oz. je motiviran za to, da nekaj stori?"[11]) očitno nerodno zastavljeno ter da zato zahteva radikalno preformulacijo, velja preizkusiti še naslednji dve možnosti: (i) da skriva zdravorazumski pojem motiva v sebi več in bolj določen pomen, kot dajeta slutiti splošno vprašanje po "zakaj" ravnanja in ohlapna definicija; (ii) da je zdravorazumski pojem motiva sicer nedoločen in ohlapen, da pa obstaja dobro definiran znanstveni (psihološki) pojem motiva.

2.1. Zdravorazumski pojem motiva(cije) za ravnanje

Oglejmo si najprej prvo možnost. Pojem česa je naš zdravorazumski pojem motiva? Kaj je tisto, kar pripisujemo akterju ali potencialnemu akterju, ko mu pripisujemo motiv za ravnanje? Je to zgolj neko nedoločeno "to, kar ga spodbuja k ravnanju (privede, pripravi do njega)", ali pa kaj bolj specifičnega? Ali ne vključuje morda že sam zdravorazumski pojem motiva vseh razlikovanj, ki so potrebna za ustrezno analizo tega pojma - med motivi na eni in razlogi, cilji, nameni/nameramami in vzroki na drugi strani, med motiviranim ravnanjem na eni in teleološkim (ciljnim), namernim in povzročenim ravnanjem na drugi strani? Morda najbolj obetavno pot do odgovora na omenjena vprašanja začrtava pojmovna analiza, kot jo razume M. Smith (Smith, 1994: **??**). Po njegovem je to, kar pridobimo z osvojitvijo novega pojma, cela vrsta dispozicij za sklepanje in oblikovanje sodb, ki povezujejo dejstva, izražena v izrazih pojma C, z dejstvi drugih vrst. Obvladati pojem motiva pomeni torej imeti dispozicijo za oblikovanje dejstvenih sodb, ki vsebujejo ta pojem, na podlagi (izpeljevanja iz) drugih vrst dejstvenih sodb. Opise teh dispozicij imenuje Smith "puhlice" (obča mesta) o pojmu *C* in nalogo pojmovne analize vidi v tem, da artikulira vse in zgolj te puhlice, se pravi, da nam priskrbi znanje o vseh in zgolj tistih dispozicijah za sklepanje in oblikovanje sodb, ki karakterizirajo kompetentnega uporabnika pojma *C*.[12]

Za namene analize pojma motiva nam ni treba sprejeti Smithovega specifičnega razumevanja pojmovne analize v vseh njegovih elementih. Zadošča, da plodno uporabimo njegovo osnovno idejo, namreč da je mogoče opredeliti, kaj pomeni, da nekdo "ima motiv za ravnanje" oz. da "je motiviran k ravnanju" (da "se nahaja v motivacijskem stanju"), tako da se skličemo na puhlice o motivu oz. na opise dispozicij za sklepanje in oblikovanje sodb pri osebah, ki obvladajo pojem motiva. Sicer nepopoln seznam puhlic o motivu bo vseboval vsaj naslednje trditve:

(i) Motivi za ravnanje so lahko želje ("v ravnanju ga je vodilo koristoljubje, pohlep,

[11] V prid trditvi o ekvivalentnosti govori vzporednica med analizo pojma motiva in analizo pojma vedenja: tako kot lahko vprašanje "Kaj je vedenje?" formuliramo v obliki vprašanja "Kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da bo za nekoga veljalo, da ve, da *p*?", lahko vprašanje "Kaj je motiv za ravnanje?" formuliramo v obliki vprašanja "Kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da bo za nekoga veljalo, da ima motiv oz. je motiviran za ravnanje?".

[12] Smith (1994: 37-8). Za obvladovanje pojma *C* je nujno posedovanje znanja-kako [*knowledge-how*], se pravi imetje ustreznih dispozicij za sklepanje in oblikovanje sodb. Katere so te dispozicije, kompetentnemu uporabniku pojma ne bo nujno nazorno, kot tudi ne to, kateri je najboljši povzetek oz. sistematizacija trditev ("puhlic"), ki te dispozicije opisujejo (se pravi, katera je ustrezna analiza pojma *C*). S tem je mogoče po Smithu pojasniti tako pomanjkanje očitnosti kot tudi informativnost pojmovnih analiz. (*ravno tam*)

slavohlepnost ..."), potrebe ("storil je to, ker je potreboval hrano, pijačo, varnost, ljubezen ...), čustva ("tako je ravnal iz ljubezni, iz ljubosumja, iz spoštovanja, iz zamere, iz zavisti, iz strahu, iz sovraštva ...") in bolj trajne značajske in osebnostne poteze ("tako je ravnal, ker je dobronameren, maščevalen, zamerljiv, sebičen ...").[13] Če posplošimo: del zdravorazumskega pojma motiva je, da je motiv notranje, psihološko stanje ali dogodek ali lastnost, ki je (vsaj delni) vzrok za to, da je akter ravnal tako, kot je ravnal, oz. za to, da se je odločil tako ravnati (da je oblikoval namero, da bo tako ravnal).

(ii) Če imamo motiv za izvršitev dejanja *A* oz. smo motivirani k izvršitvi dejanja *A*, potem bomo občutili notranje nagnjenje ali spodbudo k temu, da bi storili *A*.

Trditev, da ima motiv bistveno fenomenalno razsežnost (da njegovo prisotnost občutimo kot nek notranji pritisk, kot voljo ali hotenje storiti *A*), nima neposrednih epistemoloških implikacij. Z (ii) je povsem združljiva tako trditev,

(ii') da so nam vsaj včasih pravi motivi za ravnanje neznani, da torej obstajajo prikriti ali nezavedni motivi, oz. da se lahko glede svojih motivov motimo (da občutimo nagnjenje, da bi storili *A*, in zmotno mislimo, da hočemo storiti *A* iz sočutja ali iz čuta dolžnosti, v resnici pa si želimo le javnega priznanja),

kot tudi trditev,

(ii'') da imamo do (vsebine) svojih motivov privilegiran dostop.[14]

(iii) Če imamo motiv za to, da storimo A, oz. smo motivirani k temu, da storimo A, potem bomo, če je vse drugo enako (če nas, na primer, nič drugega močneje ne motivira k izvršitvi dejanja B ali k vzdržanju od dejanja A), storili ali vsaj poskušali storiti A (namenoma).

(iv) Če imamo motiv za to, da storimo A, potem smo v (psihološkem) stanju take vrste, ki zahteva zadovoljitev.

Pojem motiva za ravnanje je torej pojem nečesa, kar zahteva zadovoljitev. Zadovoljitev lahko to stanje najde v samem ravnanju - kot v primeru želje, da bi se sprehodili vzdolž reke - ali pa v pojavu katere od njegovih bližnjih ali daljnih posledic - kot v primeru želje, da bi nam sprehod pregnal glavobol.

(v) Zakaj je akter ravnal tako, kot je ravnal, lahko zadovoljivo pojasnimo na ta način, da navedemo njegov motiv za ravnanje.

[13] Stališče, da so trajne (bodisi hvalevredne ali grajevredne) značajske poteze dispozicije za določeno ciljno ravnanje oz. za motivacijo (željo) zanj in da lahko igrajo zato pomembno vlogo v vzročni pojasnitvi dejanj, med drugimi zagovarjata Audi (1995) in Brandt (19**??**). Zaradi pomanjkanja prostora se ne bomo lotili težavnega vprašanja, ali imajo dispozicije lahko vzročno (in torej pojasnjevalno) moč, kot tudi ne tega, ali so trajne značajske poteze, tudi če tako vzročno moč imajo, res motivi v pravem pomenu besede ali pa bomo zanje raje rekli, da so eden od možnih *virov* motivacije. Po tej vlogi se še vedno dovolj razlikujejo od, denimo, nemarnosti, neprevidnosti, zaletavosti, nepremišljenosti, ki ravno tako nastopajo v trditvah tipa "storil je *A* zaradi *x*", za katere pa se zdi, da prej na drug način opisujejo (kot nemarno, neprevidno, zaletavo, nepremišljeno ...) neko dejanje, kot pa ga pojasnjujejo.

[14] Vse, kar iz (ii) izhaja, je dovolj plavzibilna trditev, da se ne moremo motiti glede tega, ali smo motivirani za neko ravnanje ali ne (ali ga hočemo storiti ali ne).

(vi) Ali je bilo akterjevo ravnanje moralno dopustno ali moralno nedopustno, je (med drugim) odvisno (tudi) od tega, kakšni motivi so ga vodili v njegovem ravnanju.

Te trditve niso analitične (niso definicije motiva), a tudi povsem sintetične ne. Čeravno za osebo, ki zanika posamezne od njih, ne bomo dejali, da ne pozna pomena izraza "motiv" oz. da ne obvlada tega pojma, pa bomo odrekli njegovo obvladovanje vsakomur, kdor po vrsti zanika prav vse trditve.

Zdravorazumski pojem motiva(cije) za ravnanje je torej bogatejši, kot bi se dalo soditi na podlagi njegove ohlapne definicije. Njegova analiza nam razkrije, da je sestavni del našega zdravorazumskega pojma motiva, da je ta neko notranje, psihološko stanje ali dogodek, ki ima v odnosu do ravnanja kavzalno moč, da gre za stanje z nepogrešljivo doživljajsko ali fenomenalno platjo, ki zahteva zadovoljitev, ipd. Pričujoči seznam puhlic bi lahko nedvomno še dopolnili z novimi puhlicami. A zdi se, da bo ostal zdravorazumski pojem motiva tudi po taki dopolnitvi še vse premalo določen, da bi bil uporaben za naše namene, ker pač ne vsebuje razlikovanj, ki so na prvi pogled filozofsko pomembna, oz. ker nam nič ali premalo pove o razmerju med motivom za ravnanje na eni in namero/namenom, ciljem, vzrokom in razlogom za ravnanje na drugi strani.

Dodatna težava s tako zdravorazumsko opredelitvijo motiva za ravnanje je v tem, da nam ne omogoča razlikovati med tem, kar *neposredno spodbuja* oz. povzroča ravnanje, in vsem tistim, kar *kavzalno prispeva* k ravnanju. Vse, kar sodi med vzroke za ravnanje, namreč ni hkrati že tudi motiv zanj,[15] za odgovor na filozofsko najbolj zanimivo vprašanje o motivaciji pa je ta ločnica odločilnega pomena.

2.2. Znanstveni pojem motiva(cije) za ravnanje

Ali nam je lahko nemara kaj bolj v pomoč znanstveni pojem motiva? Nemara se bo izkazalo, da podobno, kot nam šele izdelan znanstveni pojem barve omogoča odgovoriti na nekatera filozofsko najbolj zanimiva vprašanja o barvah (kakšne vrste lastnost je obarvanost, kategorialna ali dispozicijska, primarna ali sekundarna?; ali so barve del sveta ali proizvod našega zaznavnega aparata, tj., ali so stvari obarvane zato, ker jih take vidimo, ali pa jih vidimo obarvane zato, ker so zares take?), bi bil morda tudi znanstveni pojem motiva(cije) dobro izhodišče za odgovor na filozofsko zanimiva vprašanja o motivaciji/motivih za ravnanje (vprašanja o odnosu med motivi na eni in razlogi, vzroki, namerami in cilji na drugi strani; o odnosu med motivacijo in kognicijo nasploh, še zlasti pa o odnosu med motivacijo za moralno ravnanje in moralno presojo; o tem, ali brez želje oz. ustrezne pozitivne naravnanosti res ni motiviranega človeškega ravnanja ...).

Ali sploh obstaja enoten znanstveni pojem motiva? Dva najresnejša kandidata za vlogo znanstvenega pojma motiva sta psihološki in kriminološki ali pravni, ki pa

[15] Dokaz za to so instrumentalna prepričanja (prepričanja tipa "če hočeš, da *p*, moraš storiti *x*"), ki jih ne uvrščamo med motive, po taki opredelitvi pa bi mednje sodila. Za zagovor precej bolj kontroverznega stališča, da velja isto tudi za instrumentalne oz. izpeljane želje (želje, ki dolgujejo svoj obstoj drugim željam, oz. za želje, katerih zadovoljitev je zgolj sredstvo za zadovoljitev drugih želja), *glej* Sverdlik (1995).

ju je smiselno obravnavati ločeno le, če sta dovolj različna (če pojem motiva v kriminologiji ni preprosto privzet iz psihologije). Naš namen je ugotoviti, ali nam znanstveni pojem motiva(cije) za ravnanje (oz., če je teh več, vsaj eden od njih) omogoča kak bolj natančen sklep o tem, kaj motiv(acija) je - če je psihološko stanje, kakšne vrste stanje je - in po čem se razlikuje od sorodnih stanj: razloga za dejanje, cilja, namere, volje/hotenja.

2.2.1. Pojem motiva(cije) v psihologiji

Zanimanje psihologov za fenomen motivacije ima že dolgo tradicijo. Sprva pretežno teoretsko zanimanje je v dvajsetih letih tega stoletja začelo dopolnjevati eksperimentalno delo in ga po obsegu kmalu preraslo. Nekako do sredine petdesetih let je veljala glavna skrb eksperimentalno orientiranih psihologov notranjim, pretežno fiziološkim determinantam motiviranega obnašanja. Psihologi so, denimo, poskušali dognati, kako vpliva pomanjkanje zraka, hrane ali vode na obnašanje podgan, na hitrost, s katero se učijo, na ojačitev njihovega obnašanja. V začetku šestdesetih je zanimanje počasi prešlo z notranjih, homeostatskih determinant obnašanja na zunanje vire motivacije, npr. na ciljni objekt, katerega motivacijski učinek je v nekaterih (denimo socialnih) kontekstih pogosto precej bolj nazoren od učinka notranjih dejavnikov. Neznanski kvantitativni porast števila študij s področja motivacije za delo in motivacije za učenje lepo ilustrira omenjeni preobrat.

Glede na razmah teoretskega in eksperimentalnega dela s področja psihologije motivacije v zadnjih desetletjih bi pričakovali, da nam bodo psihologi poleg spoznanj o naravi in temeljnih zakonitostih motivacijskih procesov v odnosu do obnašanja na eni in drugih duševnih procesov (zaznave, čustvovanja, mišljenja) na drugi strani postregli tudi z dovolj natančno definicijo motiva(cije). Pa bi se ušteli. Iz bežnega pregleda (dostopne) psihološke literature o motivaciji je mogoče razbrati, da psihologi temu vprašanju ne posvečajo pretirane pozornosti. Medtem ko ga eni preprosto prezrejo,[16] privzamejo drugi[17] kar (ustrezno operacionaliziran) zdravorazumski pojem motiva(cije) kot “tistega v akterju, kar spodbuja in usmerja njegovo ravnanje/obnašanje”, da bi takoj zatem kar čim bolj neboleče prešli na iskanje odgovorov na to, kar so po njihovem temeljna psihološka vprašanja v zvezi z motivacijo: Kateri so najosnovnejši motivi za ravnanje? Ali je ta en sam ali jih je več? Ali so motivi prirojeni ali priučeni? Kakšen je odnos med motivi za ravnanje in bolj trajnimi značajskimi in osebnostnimi potezami akterja? Ali lahko motivacijo za ravnanje izmerimo in če da, katera metoda merjenja je najbolj zanesljiva? Kakšna je napovedna vrednost motivov za ravnanje? in podobnih.[18]

[16] Kot denimo Lamovčeva, ki v delu, posvečenem psihologiji motivacije in čustev (Lamovec (1988)), sploh ne pove, kaj motivacija je oz. kaj bo sama označevala s tem izrazom.

[17] Musek (1993), Musek&Pečjak (1992), Deci&Ryan (19**??**), Murray (1964).

[18] V Sternbergovem obsežnem (preko 700 strani) pregledu dognanj z različnih področij psihologije (Sternberg (1995)), kjer je motivaciji skupaj s čustvi posvečeno posebno poglavje, najdemo naslednji seznam poglavitnih vprašanj, ki v zvezi s tem pojavom zanimajo psihologe: Kako pride do motivacije? Kakšno smer ubere? Kako intenzivno deluje? in Kako dolgo traja?. Motiv Sternberg ohlapno definira kot “željo [*want*] ali potrebo [*need*], ki povzroči naše ravnanje” (556), in čeravno v izhodišču predmet zanimanja psihologov povzame z dovolj

Razlog za tako dozdevno površnost kaže med drugim iskati v dejstvu, da med psihologi ni širšega soglasja o naravi motivacijskih procesov. Različne psihološke teorije motivacije enačijo motivacijske procese in stanja s celo vrsto različnih fizioloških in psiholoških stanj in procesov: ene z zavestno željo ali hotenjem/voljo, druge z nagoni, tretje s fiziološkimi potrebami oz. homeostatskim neravnovesjem, četrte s pričakovanjem ugodja ali bolečine, pete z množico notranjih in/ali zunanjih dražljajev itd.[19] Nič presenetljivega torej ni, če eksperimentalno orientirani psiholog, raje kot da bi si polomil zobe na tem trdem orehu, sprejme kar najbolj ohlapno definicijo motiva(cije) in med motivacijska stanja uvrsti vse tisto, za spremembo česar se v eksperimentalni situaciji izkaže, da vsaj rahlo korelira s spremembami v obnašanju (vse, kar obnašanje spodbuja in (pre)usmerja: potrebe, nagone, želje, motive, cilje, vrednote, ideale, interese, voljo).[20]

Kljub raznovrstnosti pristopov in rešitev bi lahko iz psihološke literature na temo motiva(cije) kot nekakšno nekontroverzno jedro izluščili naslednje trditve o motivih oz. motivaciji za ravnanje:

(i) Motivi so gibala ali silnice obnašanja (delovanja), tj. tisti notranji procesi, stanja ali dogodki, ki spodbudijo, usmerjajo in poenotujejo obnašanje.

(ii) Ne obstaja splošno sprejet teoretski okvir za proučevanje motivacije ali splošno sprejeta psihološka teorija motivacije. Kar nam je na voljo, so teorije motivacije, ki so del privzete filozofske zapuščine, delno pa so izposojene iz biologije: kognitivna, hedonistična, nagonska in gonilna teorija motivacije. Na vprašanje, kaj je tisto v organizmu, kar spodbuja in usmerja njegovo obnašanje (tisto, kar je, če uporabimo nazorno prispodobo J. Museka, pogonski stroj ravnanja, oz., z besedami Decija in Ryana, njegov energijski vir), dajejo te teorije naslednje odgovore: zavestno hotenje oz. volja (kognitivizem), težnja po doseganju ugodja in izogibanju bolečini (hedonizem), različne fiziološke potrebe organizma, nagoni oz. prirojene dispozicije za zaznavanje, pozornost, občutenje in ravnanje (instinktivizem), od fizioloških potreb organizma razmeroma neodvisna psihološka gonila (gonilne teorije motivacije) ...

(iii) Motive lahko razdelimo v dve veliki skupini: biološke ali organske (mednje sodijo potrebe in nagoni) in psihološke (sem sodijo želje, čustva, cilji, vrednote, ideali). Temeljna razlika med enimi in drugimi je v načinu njihovega zadovoljevanja. Medtem ko poteka zadovoljevanje prvih izključno homeostatično (prizadevamo si odpraviti nastali snovni ali informacijski primanjkljaj v organizmu in vzpostaviti prejšnje stanje ravnovesja), zadovoljevanje drugih ni nujno homeostatično, tem-

splošnim vprašanjem "Zakaj ali kako smo motivirani k delovanju?", se v nadaljevanju vendarle skoraj izključno posveti teorijam o tem, kateri dejavniki najbolj vplivajo na intenzivnost, smer in trajanje motivacije.

[19] Za te zadnje je, denimo, lakota (fiziološka in psihološka potreba po hrani) identična z množico značilnih dražljajev, med katere sodijo poleg notranjih dražljajev iz celic, želodca in možganov še zunanji dražljaji, ki prihajajo od izgleda, okusa in vonja hrane.

[20] Kot sta storila Musek in Pečjak (1992: 57). Taka eksplikacija je za naše filozofske namene seveda brez sleherne uporabne vrednosti. S tem ko med motive poleg spodbujevalnih dejavnikov ravnanja uvrsti tudi usmerjevalne (ki, kot lahko domnevamo, niso hkrati tudi spodbujevalni), pripelje ohlapnost pojma motiva(cije) do njegovih skrajnih meja.

več je lahko namesto tega progresivno (psihološka potreba si po uresničenju določenega motivacijskega cilja najde nek drug motivacijski cilj).

(iv) Motive opredeljujeta dve lastnosti: po (a) "gonilni" plati so to notranji procesi ali stanja, ki spodbudijo akterja k ravnanju z določenim ciljem, po (b) "nagrajevalni" plati pa so to stanja, ki izginejo (ali samo "potihnejo"), ko akter doseže cilj oz. prejme nagrado;[21] za cilj ali nagrado domnevamo, da zasiti ali zmanjša notranjo spodbudo, tako da, potem ko je akter enkrat dosegel cilj oz. prejel nagrado, motiv vsaj za nekaj časa preneha spodbujati ali usmerjati njegovo obnašanje.

(v) Eden od poglavitnih učinkov motiva (psihološkega gonila) na obnašanje je vpliv na izbiro ciljev. Ker nas motivi usmerjajo k objektom oz. stanjem stvari, ki jih zadovoljujejo (k t.i. motivacijskim ciljem), je motivirano delovanje vedno hkrati teleološko/ciljno. V splošnem zato sklepamo na obstoj motiva iz izbranega cilja (če se miš odvrne od hrane, ne pa od vode, bomo rekli, da je žejna in ne lačna) in iz učinkovitih nagrad (ali smo z dosego cilja vsaj za kratek čas zadovoljili oz. zasitili motiv, tj. ga naredili neučinkovitega).

(vi) Ker motivi kot notranji (fiziološki in/ali psihološki) dogodki ali stanja niso dostopni neposrednemu opazovanju (spričo splošno sprejetega dejstva, da so lahko nezavedni, pa tudi introspekciji ne - vsaj ne vedno), smo prisiljeni o njihovem obstoju in naravi (vsebini) sklepati na podlagi različnih vidikov akterjevega ravnanja - poleg ciljev, ki jih je akter s svojim ravnanjem zasledoval, so indikatorji motiva še vrsta dejanja, način, kraj in čas njegove izvršitve, sredstva, ki jih je akter pri tem uporabil -, pa tudi s pomočjo tipičnih učinkov motiva(cije) na druge vidike akterjevega obnašanja (v širšem pomenu te besede): prevlade določene teme v pogovoru, mislih, fantazijah in (dnevnih) sanjah.

(vii) Motivacija je stvar stopnjevanja (lahko smo bolj ali manj motivirani za neko ravnanje)[22] in jo lahko posredno merimo; najbolj zanesljiv kazalec obstoja določenega motiva(cije) so njegovi (njeni) učinki na ravnanje in na celo vrsto psiholoških procesov: na učenje in izvedbo, na zaznavo in pozornost, na pomnenje in pozabljanje, na mišljenje in domišljijo.[23]

[21] Kot že rečeno, za kompleksne psihološke motive (morda pa tudi za povsem biološko potrebo po ohranjanju določene ravni stimulacije) to ne velja nujno - ti si lahko poiščejo drug cilj.

[22] Zamisel o različni motivacijski moči motivacijskih stanj (želja, prepričanj, potreb, namer, čustev) izhaja iz potrebe, da bi priskrbeli zadovoljivo pojasnitev za namerno, motivirano ravnanje tudi v tistih primerih, ko akterja v njegovem ravnanju vodi več med seboj nezdružljivih motivov. V skladu s prevladujočim stališčem bo akter v primeru konfliktnih motivov namerno storil tisto dejanje, za izvršitev katerega ima (naj)močnejši motiv. Za podrobnejšo kritiko ideje najmočnejšega motiva za ravnanje glej Thalberg (1985), za njen zagovor pa Mele (1987: 11-15). Predmet spora je vprašanje, ali je trditev "Storil je *x* zato, ker je bil k *x* močneje motiviran kot h kateremu koli drugemu dejanju" prava, pristna pojasnitev akterjevega ravnanja (izvršitve *x*-a) ali ne. Thalberg to zanika in iz tega izpelje sklep, da je pojem najmočnejšega motiva popolnoma neuporaben. Mele pa, nasprotno, vidi korist omenjene trditve in pojma najmočnejšega motiva v tem, da nam rabi(ta) kot izhodišče za pojasnitev akterjevega ravnanja - pove(sta) nam, da lahko akterjevo ravnanje (če že ne v celoti, pa vsaj v velikem delu) pojasnimo na ta način, da pojasnimo njegovo motivacijsko stanje.

[23] Med tovrstne učinke sodi na prvem mestu izbira ciljev in učinkovitih nagrad ter moč, pogostnost in hitrost odziva nanje, pa tudi prevladovanje teme v posameznikovih pogovorih, fantazijah in sanjah. Za obče mesto velja, da je bil akter, če je med vsemi v danih okoliščinah izvedljivimi dejanji storil *x*, najmočneje motiviran za *x*. Ker pa na posameznikovo obnašanje vpliva tudi preteklo izkustvo, obnašanje ni vedno povsem zanesljiv pokazatelj akterjevega motiva. Iz dejstva, da nekdo nenehno govori o zaslužku, tako, denimo, ne bo nujno izhajalo,

(viii) Motivacija sicer temelji (zgodovinsko, razvojno) na fizioloških potrebah, ni pa zvedljiva nanje; motivi niso preprost odsev fizioloških potreb, ker - čeravno z njimi delno korelirajo[24] - imajo še druge, od fizioloških potreb neodvisne vire.[25]

(ix) Pri nastanku motivov sodelujejo poleg različnih fizioloških mehanizmov (notranjih dražljajev) tudi zunanji dražljaji, učenje, navade - vpliv slednjih na oblikovanje motiva je odvisen od stopnje razvitosti organizma in od narave motiva (pri bolj razvitih organizmih in kompleksnejših psiholoških motivih[26] je neprimerno večji kot pri manj razvitih organizmih in preprostih bioloških potrebah[27]).

(x) Motivi imajo navadno svojo fiziološko, fenomenološko oz. doživljajsko in vedenjsko plat.

(xi) Med seboj neodvisno delujočih motivov za ravnanje je lahko več hkrati in so zato potencialno konfliktni.

(xii) V primeru konflikta med motivi bo organizem najprej zadovoljil tisti motiv, ki je trenutno pomembnejši (t.i. dominantni motiv). Čeprav lahko v različnih situacijah prevladajo različni motivi, so ti vendarle razporejeni v nekakšno "hierarhijo" oz. red prioritete. Na vrhu te hierarhije so motivi biološkega porekla (potrebe in nagoni), psihološki pa dočakajo svojo zadovoljitev šele potem, ko so prvi (predvsem žeja in lakota) že zadovoljeni.

(xiii) Motivacija ni tesno povezana le z ravnanjem, temveč posredno ali neposredno vpliva tudi na nekatere druge duševne procese (pomnenje in pozabljanje, reševanje problemov, učenje, zaznavanje in pozornost ...).

2.2.2. Pojem motiva(cije) v kriminologiji

Obravnavo problema motiva(cije) lahko v kriminologiji zasledimo v treh različnih kontekstih. Prvi kontekst, v katerem se pojavlja pojem motiva, je kontekst pravne

---

da je njegov dominantni motiv bogatenje; lahko da je to osebo preteklo izkustvo poučilo, da je bogastvo najbolj zanesljivo sredstvo za dosego javnega priznanja in je slednje tisto, k čemur v resnici stremi. Razen na podlagi ravnanja lahko o relativni motivacijski moči trenutnih potreb in želja sklepamo še iz drugih kazalcev: iz akterjevih lastnih poročil, iz odločitev, s katerimi je v preteklosti v podobnih okoliščinah usmerjal svoje ravnanje ipd. Ko gre za zasledovanje oddaljenih prihodnjih ciljev, lahko iz akterjevega sedanjega ravnanja, ki je usmerjeno k njim, o moči sedanje motivacije za prihodnje ravnanje pogosto razberemo več kot iz tega, katero od konkurenčnih prihodnjih dejanj je akter kasneje v resnici izvršil. Več o tem Mele (1987: 15).

[24] To velja vsaj za t.i. homeostatične motive, tj. za tiste motive, ki izvirajo iz porušenega notranjega ravnovesja v organizmu in katerih funkcija je spodbuditi aktivnosti, ki bodo to ravnovesje ponovno vzpostavile (oz. odpravile ustrezen primanjkljaj v snovi ali informacijah): za lakoto in žejo, morda pa tudi za spolnost in izogibanje bolečini.

[25] Kot opozarja Murray (1964: **???**), empirični poskusi z živalmi prepričljivo kažejo, da je nastanek psihološkega motiva/gonila (npr. (občutka) lakote) razmeroma neodvisen od pojava fiziološke potrebe v organizmu, zadovoljitev oz. zasičenost motiva/gonila pa razmeroma neodvisna od njene zadovoljitve oz. ponovne vzpostavitve porušenega ravnovesja.

[26] Med te sodijo, denimo, potrebe po ljubezni, samopotrditvi, ugledu, spoštovanju in samospoštovanju (te se izražajo v želji, da bi bili sposobni, močni, neodvisni, svobodni, priznani) ter samoaktualizaciji (ta se izraža v težnji po vsestranskem razvoju svojih sposobnosti).

[27] Kot so potrebe po hrani (oz. po različnih vrstah snovi, ki jih ta vsebuje: maščobah, mineralih, vitaminih, ogljikovih hidratih, beljakovinah), vodi, koncentraciji soli, stalni telesni temperaturi ... Da na vpliv navad in kulturnih vedenjskih vzorcev pri svojem nastanku in zadovoljitvi tudi elementarne biološke potrebe niso povsem imune, kažejo nekateri poskusi z lakoto, ki jih navaja Murray.

kvalifikacije dejanja. Motiv velja v tem kontekstu včasih kot dokaz za namero. Ker je namera del definicije zločina (zgolj in samo namerno ravnanje sodi v sfero kaznivega),[28] morajo tožilci v zahodnih pravnih sistemih storilcu dokazati, da je ravnal namerno/naklepno, to pa poskušajo včasih doseči s konstruiranjem "motiva". Da bi lahko z motiva sklepali na obstoj namere, je treba navesti dobre razloge, zaradi katerih bi storilec lahko ravnal tako, kot mu očita obtožnica. Ti dobri razlogi so domnevni storilčev motiv za zločin, ker pa sami zase niso zadosten dokaz za obstoj namere (dobri razlogi pač niso že tudi stvarni razlogi, zaradi katerih je storilec dejansko storil, kar je storil), jih je treba dopolniti z dokazom o pripravah na zločin. Kombinacija dobrih razlogov in materialnega dokaza o pripravah na zločin je najboljši dokaz za obstoj zločinske namere, ki ga zmoremo priskrbeti.[29]

Drug kontekst, v katerem se v kriminološki literaturi pojavlja pojem motiva(cije), je kontekst iskanja vzrokov za posameznikovo kriminalno obnašanje in s tem v zvezi prepričljive podobe njegove geneze. Motiv je tu razumljen kot generator posameznikovega kriminalnega ravnanja, kot njegov vir ali delni vzrok (jeza in bes veljata, denimo, za najpogostejša motiva nasilniških dejanj, grabež/pohlep/prisvajanje pa za najpogostejši motiv gospodarskih prestopkov). Ker so nekateri motivi (ali celo večina le-teh) skupni tako delikventnim kot nedelikventnim osebam (koristoljubje vodi tako roparja kot borznega mešetarja), je osrednje vprašanje, ki zaposluje kriminologe, kaj v končni fazi odloči o tem, ali bo nek motiv zadovoljen na družbeno sprejemljiv ali na družbeno nesprejemljiv način.[30]

---

[28] Lep zgled je pravna definicija umora [*murder*] - umor je zlonamerna [*with malice aforethought*] povzročitev smrti človeškega bitja, pri čemer mora biti za zlonamernost izpolnjen vsaj eden od naslednjih (nujnih) pogojev: da je oseba z dejanjem, ki ga je izvršila, nameravala žrtev (ali koga drugega) ali ubiti ali pa ji povzročiti resne poškodbe oz. da je vedela, da bo imelo omenjeno dejanje po vsej verjetnosti za posledico smrt ali pa resne poškodbe žrtve. Nujen element pravne kvalifikacije umora je torej namera: smrt ali resna poškodba mora biti ali del namere (želeni ali zastavljeni cilj ravnanja) ali pa vsaj ena od predvidljivih posledic nekega namernega ravnanja.

[29] Motiv ima v tem kontekstu malce specifičen pomen: ko tožilec dokazuje, da (ali ko preiskovalec ugotavlja, ali) je imel storilec motiv za ravnanje, kakršno mu očita obtožnica, noče reči, da je storilca k temu, da je zagrešil zločin, spodbudilo neko konkretno psihološko stanje z določeno vsebino, ampak le, da je imel za tako svoje ravnanje (instrumentalno ali prudencialno) dobre razloge. Pojem motiva je v kontekstu pravne kvalifikacije ravnanja zato bližji običajnemu pojmu razloga za dejanje kot pa zdravorazumskemu pojmu motiva.

[30] V kriminologiji ima trditev, da se motivacija delikventov ne razlikuje bistveno od motivacije nedelikventov, da torej za kriminalno ravnanje ni značilen nek poseben kriminalni motiv, status nesporne resnice (to ni v nasprotju z Nettlerjevo trditvijo, da je za kaznivo dejanje konstitutivna zločinska namera, ker kriminologi namere ostro ločujejo od motivov). Motivi delikventov so lahko in ponavadi tudi dejansko so, pravijo kriminologi, povsem običajni biološki in socialni motivi: lakota, žeja, spolna sla, želja po ugledu, priznanju, samopotrditvi, prestižu. Za kriminalno ravnanje ni značilen poseben motiv, ampak izbira načina njegove zadovoljitve (storilčeva odločitev, da ga bo zadovoljil na družbeno nedopusten način), na katero pa poleg sprejetih vrednostnih usmeritev, socialnih stališč in značajskih potez vplivajo tudi zunanji dejavniki (denimo priložnost). Ključ za razlago kriminalnega obnašanja (za odgovor na vprašanje, zakaj od dveh oseb z enakimi psihičnimi dispozicijami za kriminal ena zaide na kriva pota, druga pa ne) vidijo kriminologi torej v spoznanju o zakonitostih, po katerih se zunanji dražljaji prevajajo v notranje spodbude - nastanek želje, da bi se obogatili na lahek način, sledi psihološkim zakonitostim, naš prehod v delovanje [*acting out*] s ciljem, da zadovoljimo/uresničimo to željo, pa je najprej in predvsem posledica splošne situacije, v kateri se v danem trenutku nahajamo. Motivirano ravnanje, če ga razumemo kot ravnanje iz t.i. temeljnih - bioloških in socialnih - motivov, bi bilo torej poddeterminirano, ker se lahko težnja (želja) po obogatitvi brez truda izteče ali v nakup loterijskega lističa ali pa v rop banke, od zunanjih, težko določljivih ne-psiholoških determinant situacije pa je v končni fazi odvisno, v katero od navedenih dveh ravnanj (če sploh v katero) se bo omenjena težnja nazadnje iztekla. Problem poddeterminiranosti motiviranega ravnanja bi lahko vsaj za silo rešili z razlikovanjem med splošnim in posebnim motivom: z navedbo splošnega motiva koristoljubja lahko (vsaj delno) pojasnimo, zakaj ljudje kradejo, poneverjajo, špekulirajo, sleparijo, morijo, če pa hočemo zadovoljivo pojasniti, zakaj je nekdo poneverjal, in ne npr. kradel, moril ali sleparil, moramo ugotoviti, kaj bolj specifičnega ga je privedlo do tega.

Tretji kontekst, v katerem si kriminologi zastavljajo vprašanja o motivih (motivaciji), je kontekst ugotavljanja identitete storilca (kdo je zagrešil zločin?). Pri tem se na podlagi določenih vidikov zagrešenega zločina (domnevnega cilja, načina njegove izvršitve, uporabljenih sredstev, žrtve in kraja zločina) sklepa o možnem motivu storilca, s pomočjo motiva (in specifičnega značaja, če iz omenjenih dejstev o dejanju in možnem motivu kar koli izhaja v zvezi z njim) pa še na storilčevo identiteto. Predpostavka takega sklepanja z dejanja na domnevni motiv in končno z motiva na storilca samega je, da je kaznivo dejanje primer motiviranega (notranje povzročenega) in k cilju usmerjenega obnašanja.

Čeprav bomo v kriminološki literaturi le težko naleteli na teoretsko zadovoljivo in hkrati uporabno definicijo pojma motiva[31] in čeprav se tudi za zgoraj navedene kontekste zdi, da vsak od njih eksploatira sicer drugačen, a vselej na nek način kontroverzen pojem motiva (v prvem je ta poistoveten z neke vrste upravičevalnim razlogom, v drugem velja za sicer nujen, ne pa tudi zadosten pogoj za ravnanje, v tretjem pa je tesno povezan s pojmom cilja oz. nameravanih, hotenih, zaželenih posledic ravnanja), nas kratek izlet v kriminologijo oskrbi z naslednjimi pomembnimi novimi spoznanji o pojmu motiva:

(xiii) Motiv za ravnanje ni istoveten z namero/namenom, s katero/-im nekaj storimo.[32]

Motiv je tisto, kar je akterja spodbudilo k ravnanju, medtem ko je namera to, kar imamo v mislih (pred očmi), ko delujemo (to, kar je naš namen, kar si želimo proizvesti s svojim ravnanjem). Motiv ima torej širši in bolj splošen, namera pa ožji in bolj specifičen pomen; namera je lahko istovetna z motivom za ravnanje, ni pa to nujno (namera je samo ena od stvari, ki lahko akterja spodbudijo k ravnanju, hkrati pa ga k ravnanju ne spodbudi vedno in povsod - namera lahko spodbudi k ravnanju, lahko pa tudi ostane le pobožna želja, zamisel ali sen). Razliko med motivom in namero lepo ponazarja naslednji primer: tat draguljev namerava ukrasti dragulje, njegov motiv pa je želja, da bi obogatel (koristoljubje).[33] Toda ta motiv je zelo razširjen in tatu draguljev ne loči od podjetnika ali borznega mešetarja. "Nameravati/imeti namen ukrasti dragulje" opisuje poseben razred gibal ravnanja, ki je zgolj eden od možnih načinov zadovoljitve motiva (želje) po bogatenju.

(xiv) Motiv za ravnanje je v tesni zvezi s ciljem ravnanja, ni pa istoveten z njim.

To potrjuje tezo (v) o vplivu motivov na izbiro ciljev ravnanja - če sem motiviran za to, da storim *A*, potem je izvršitev tega dejanja ali zagotovitev katere od njegovih posledic cilj, ki si ga prizadevam uresničiti -, hkrati pa opozarja, da motivov

[31] Walsh in Poole (1983: 144-145) ga opredelita kot "nameravano, vendar ne nujno uresničeno posledico poteka kriminalnega dejanja, kot ga ocenjuje storilec; to, kar ga je v prvi vrsti spodbudilo k ravnanju" (prvi del definicije je nerazumljiv, drugi pa samo povzema zdravorazumsko pojmovanje motiva), J. R. Nash (19**???**) pa še manj posrečeno kot "razlog, zaradi katerega je oseba izvršila določeno dejanje" (nejasen, ohlapen pojem motiva pojasni s še manj jasnim, še bolj ohlapnim pojmom razloga).

[32] To je ne glede na siceršnjo (ne-)natančnost definicij motiva in namere/naklepa leitmotiv vseh učbenikov in slovarjev iz kriminologije.

[33] Nettler (1984), od katerega sem si primer izposodil, ne omenja *želje* po bogastvu, temveč govori preprosto o "*the motive to become richer*", a zdi se, da prevod v slovenščino zahteva, da tako skrajšano formulacijo dopolnimo.

ne gre enačiti s cilji. V čem natanko je razlika, ni povsem jasno, prevladuje pa mnenje, da gre za razliko v časovni lokaciji (motiv je glede na dejanje preteklo, cilj pa prihodnje stanje).[34] Pri Vodineliću in Aleksiću (1990), ki sicer zagovarjata stališče, da je razlika kategorialna (češ da je motiv notranji psihološki pojav, cilj pa želeni zunanji predmet), najdemo naslednjo sočno ilustracijo omenjene razlike: če sovražnik požiga družbeno lastnino, je njegov cilj/namen povzročiti škodo na družbeni lastnini, njegov motiv pa slepo sovraštvo do socializma.[35]

(xv) Motiv je zgolj eden od vzrokov za (motivirano) ravnanje (je torej nujni, ne pa že tudi zadostni pogoj za namerno ravnanje).

Trditev (xv) ustreza naslednjemu kriminološkemu modelu motiviranega ravnanja: vsako (posebej pa še kriminalno) ravnanje je proizvod notranjih spodbud (motivov), značajskih potez (nagnjenja h kriminalnemu ravnanju, kriminalnega optimizma ali pa veselja do tveganja) in zunanjih dejavnikov (priložnosti, mere, v kateri ožje in širše socialno okolje tako ravnanje spodbuja oz. odklanja, ...). Motiv(acija) (tudi specifična) je potemtakem zgolj eden od dejavnikov, ki kavzalno prispevajo k nastanku človeškega ravnanja.[36]

Za trditve od (i) do (xv) smo dejali, da povzemajo nekatere elemente znanstvenega pojma motiva(cije). Resna rekonstrukcija tega pojma bi seveda zahtevala, da ugotovimo, v kolikšni meri sta obe skupini trditev (oz. psihološki in kriminološko-pravni pojem) sploh združljivi - ali se nekatere med njimi morda ne izključujejo, prekrivajo ali ponavljajo. Ker pa nam je taka groba rekonstrukcija znanstvenega pojma motiva(cije) rabila le za to, da bi ugotovili, ali nima nemara sam pojem motiva(cije) kakšnih implikacij za filozofska vprašanja o naravi motiva(cije), motiviranega ravnanja in pojasnitve ravnanja s pomočjo motiva, lahko ta del preskočimo in se neposredno lotimo ocene o njegovi uporabni vrednosti.

3. Sklep

Rekonstrukcija znanstvenega pojma motiva(cije) nam je v primerjavi s podobo zdravorazumskega pojma brez dvoma postregla z nekaj novimi spoznanji. Priskrbela nam je (resda nepopoln) model za razumevanje fenomena zadovoljitve moti-

[34] Primer za drugo možnost, ki jo omenja van Roojen (1995), namreč da lahko imamo ciljno/teleološko delovanje brez motivacije (želje ali kakega drugega psihološkega stanja), je srčevo črpanje krvi.

[35] Ali je med motivi in cilji res tolikšen (kategorialen) razkorak? Zdi se, da ne, vsaj ne v primeru, ko so motivi želje: če je moj motiv za prilizovanje bogati teti želja, da bi mi po smrti zapustila svoje bogastvo, potem je cilj mojega ravnanja (prilizovanja) tisto stanje stvari, ki zadovoljuje moj motiv/željo - namreč "jaz, dedič tetinega bogastva". Tu se zdi, da cilj določa propozicijska vsebina motivacijskega stanja. Motivi ali motivacijska stanja so tudi funkcionalno opredeljeni kot tiste vrste psihološka stanja, ki vzbudijo ravnanje, katerega cilj je njihova lastna zadovoljitev, če je vse drugo enako. Bolj sporna bi se lahko neposredna povezava med motivi (oz. njihovo vsebino) in cilji komu zdela v primeru ravnanja, ki ga motivirajo čustva (kot sovraštvo do socializma v zgornjem primeru). Ker slednja sicer imajo intencionalni objekt, nimajo pa (vsaj za bolj elementarna čustva to velja) propozicijske vsebine, ni mogoče z gotovostjo reči, kakšne so okoliščine njihove zadovoljitve (enako sporno se zdi, da bi to sploh bila stanja, ki "zahtevajo" zadovoljitev).

[36] To se lepo ujema z zgoraj navedeno predpostavko, da je motivirano ravnanje poddeterminirano, ker da lahko isti motiv vodi akterja v različnih dejanjih (motiv določa cilje, do teh pa lahko vodijo različne poti). Kdo drug bi lahko seveda enako prepričljivo dokazoval, da je motivirano ravnanje bistveno naddeterminirano, češ da ni nikoli na delu en sam motiv, ampak je vsako ravnanje posledica hkratnega delovanja številnih motivov.

va (homeostatični model), grobo klasifikacijo motivov, zamisel o njihovi potencialni medsebojni konfliktnosti (skupaj z razlago, kako se taki konflikti razrešujejo), predvsem pa je jasneje in natančneje opredelila odnos med motivom in namero na eni ter med motivom in ciljem na drugi strani. Ali je potemtakem znanstveni pojem motiva(cije) za filozofske potrebe kaj bolj pripraven od zdravorazumskega? Brez dvoma se bomo v iskanju odgovora na filozofsko zanimiva vprašanja o motivaciji morali opreti na *nek* pojem motiva(cije) in prav bi bilo, da je ta raje bolj kot manj natančen in določen. Pa vendar, na podlagi pregleda (resda samo dela) ustrezne strokovne literature se zdi, da nam ne moreta ne psihološka in ne kriminološka mini-teorija motiva(cije) nič bolj od zdravorazumske mini-teorije pomagati pri filozofsko zanimivem razmejevanju ali povezovanju motivov na eni ter ciljev, namer in vzrokov na drugi strani. Pričakovanja, da bi lahko s podrobno pojmovno analizo ali pa s privzetjem že izdelanega znanstvenega pojma motiva(cije) razrešili vsaj nekatere filozofske uganke v zvezi z motivacijo in motiviranim ravnanjem, so očitno neutemeljena. Kot velja sicer za večino trdovratnih filozofskih problemov, tudi to pot do odgovorov na vprašanja, kot so *Kdaj je oseba motivirana k ravnanju oz. kdaj je njeno ravnanje motivirano? Katera stanja duha bistveno tvorijo motivacijo za ravnanje? Ali nas lahko moralna in vrednostna prepričanja sama po sebi motivirajo k ravnanju? Kolikšen, če sploh, je prispevek motiva k moralni (ne-)vrednosti akterjevega ravnanja in značaja? Kakšne vrste pojasnitev, če sploh, so pojasnitve z navedbo motiva? Kakšen je odnos med motivacijsko pojasnitvijo ravnanja in njegovim upravičenjem?* ... ne bomo prišli po široki in razmeroma udobni poti razčlenjevanja načina, kako o tem fenomenu vsakodnevno razmišljamo in govorimo. Analiza govora o motivaciji, ugotavljanje nujnih in zadostnih pogojev za njen pripis, je resda neizogiben, a vendarle samo prvi korak na dolgi poti do razrešitve številnih ontoloških, epistemoloških, semantičnih, moralnih ... ugank v zvezi s tem kompleksnim pojmom (oz. fenomenom), ki skupaj s pojmoma razloga in dejanja tvori ogrodje našega razmišljanja o človeškem ravnanju. Taka analiza nam (podobno velja za znanstveni pojem barve in ontološka in epistemološka vprašanja v zvezi z barvami) navsezadnje ne more prihraniti kaj več od zgolj drobca težavnega filozofskega dela, ki ga zahteva razrešitev teh ugank.

The Concept of Motive (Motivation) for Action

The concept of motivation plays a key role both in our thinking about human behaviour and in our evaluation of it. When trying to explain some incomprehensible behaviour of others or finding oneself being surprised by his/her own reactions, when assessing the (i)rationality of others' or one's own course of action, when trying to

figure out whether a praise or a blame to someone for having done something is more appropriate, in all these and numerous other contexts we ascribe certain motivations to ourselves and/or to others. Contrary to the expectations, however, the concept of motivation is far from being undisputed or clearly defined. Still more, disagreements about the real nature of motivation and its place in a complete picture of a human psychology (at the very intersection between the mental and the physical) seem to lie at heart of a whole range of stubborn philosophical problems. The paper is an attempt at finding out whether and to what extent a thorough, scientifically informed analysis of the concept of motivation can contribute to blowing the mist that surrounds the use of this notion, making it thereby easier to think in a clear way about the various phenomena of human mind in their relation to human agency.

Keywords: motive (motivation) for action, will, intention, aim/goal/end, reason, cause, action, motivational explanation, common-sense and scientific concept(ion) of motive (motivation).

Literatura

Anscombe G. E. M. (1968). "Intention", v White A. R. (ur.) (1968), str. 144-52.

Audi R. (1995), "Acting from virtue". *Mind*, 104/415, str. 449-71.

Brandt R. B. (19**??**). "The structure of virtue". *Midwest Studies in Philosophy*,**??,** str. 64-82.

Brandt R. B. & Kim J. (1963). "Wants as explanations of actions". *The Journal of Philosophy*, 60, str. 425-35.

Brink D. O. (1989). *Moral Realism and the Foundations of Ethics*. New York: Cambridge University Press.

Davidson D. (1963). "Actions, reasons and causes". *The Journal of Philosophy*, 60, str. 685-700.

Dretske F. (1989). "Reasons and causes". *Philosophical Perspectives*, 3, str. 1-15.

Foot P. (1978a). "Reasons for action and desires", v Raz (ur.) (1978); 178-84.

Goleman D. (1997), *Čustvena inteligenca. Zakaj je lahko pomembnejša od IQ*, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Grice G. R. (1978), "Motive and reason", v: Raz (ur.) (1978); 168-77.

Kenny A. J. P. (1978), "Practical reasoning and rational appetite", v: Raz J. (ur.) (1978), str. 63-80.

Lamovec T. (1988). *Priročnik za psihologijo motivacije in emocij*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Melden A. I. (1968). "Willing", v White A. R. (ur.) (1968), str. 70-78.

Mele A. R. (1987). *Irrationality. An essay on akrasia, self-deception and self-control*. New York & Oxford: Oxford University Press.

Mele A. R. (1995). "Motivation: Essentially motivation-constituting attitudes". *The Philosophical Review*, 104/3 (julij 1995), str. 387-423.

Miščević N. (1988). *Radnja i objašnjenje*. Zagreb: Filozofska istraživanja.

Murray E. J. (1964). *Motivation and Emotion*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Musek J. (1993). *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy.

Musek J. & Pečjak V. (1992). *Psihologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Nash J. R. (1993). *Dictionary of Crime*. London: Headline.

Nettler G. (1984). *Explaining Crime*. New York & al.: McGraw-Hill.

Raz J. (ur.) (1978). *Practical Reasoning*. Oxford: Oxford University Press.

Rojen M. van (1995). "Humean motivation and Humean rationality". *Philosophical Studies*, 79, str. 37-57.

Smith M. (1994). *Moral Problem*. Oxford: Basil Blackwell.

Sternberg R. J. (1995). *In Search of the Human Mind*. Forth Worth (etc.): Harcourt Brace College Publishers.

Sverdlik S. (1996). "Motive and rightness". *Ethics*, 106/2 (jan. 1996), str. 327-349.

Tanney J. (1995). "Why reasons may not be causes?". *Mind & Language*, 10/1-2 (junij 1995), str. 105-28.

Urmson J. O. (1968). "Motives and causes", v: White A.R. (ur.) (1968), str. 153-65.

Vodinelić V. & Aleksić Ž. (1990). *Kriminalistika*. Zagreb: Informator.

Walsh D. & Poole A. (1983). *A Dictionary of Criminology*. London: Routledge & Kegan Paul.

White A.R. (ur.) (1968). *Philosophy of Action*. Oxford: Oxford University Press.